

Bócz Endre

A „magyar polip” és a büntetőjogi fogalomrendszer

Az „autokratikus maffiaállam”

A 2012. január 1. óta hivatalosan *Magyarország* nevű területnek aligha van olyan lakója, aki még ma sem érezné, hogy itt valami nagyon más lett, mint korábban volt. A miniszterelnök a 2010. évi választások előtt tett ígéreteiből egyet egészen biztosan nem szegett meg: „*Kis győzelem – kis változás; nagy győzelem – nagy változás.*”

A változások ténye is, iránya is kétségtelen, és szinte mindenki a saját bőrén is érzékeli őket, megítélésük azonban eltérő. A kormányzat szüntelenül sikerekről számol be, az ellenzék folyton azt hangoztatja, hogy szakadék felé rohanunk; a különféle szociológiai vizsgálatok rossz közhangulatról számolnak be, sok közvélemény-kutatás adatai szerint a lakosság többsége szerint a dolgok rossz irányba mennek, ám a kormány támogatottsága szinte alig csökken, s amivel csökken, azzal nem nő az ellenzéké.

Magyar Bálint a Fidesz első kormányzása idején cikket közölt az *akkori Magyar Hírlapban Magyar polip – a szervezett felvilág* címmel,¹ s ebben szokatlan megközelítést és terminológiát alkalmazva írta le a kormányzat működését. A cikk – megjelenése idején – vitát váltott

ki, nem kevesen vélekedtek úgy, hogy az alkalmazott terminus technicusok („szervezett felvilág”, „maffiamódszereket alkalmazó állam”, „politikai családtagok”) elfogultságról tanúskodnak, túlzók és indokolatlanul pejoratívak.

Azóta eltelt közel másfél zaklatott évtized. A két legutóbbi országgyűlési választást nagy fölénnyel nyerte a Fidesz, s azóta is kormányon van. Magyar Bálint a 2001-ben írott cikkben felvázolt értelmezési keretet alkalmazva 2013-ban, majd 2014-ben szerkesztett és bevezető tanulmánnyal látott el egy-egy tanulmánykötetet.²

A tézis a következő:

A Fidesz egykori alapítóiból Orbán Viktor és szűkebb baráti társaságának tagjai, továbbá egyes pártbírák és a két évtizedes politikai tevékenység során hozzájuk kapcsolódó, hűségesebb és hasznosnak bizonyult támogatók köre – de maga a párt is – számottevő gazdasági erőre tett szert. Miután 2010-ben kétharmados többséghez és ezzel alkotmánymódosításhoz is elegendő kormányzati (politikai) hatalomhoz jutott, az államszervezetet ennek a körnek (a „felvilágnak”) az igényei szerint működteti, azaz „*egy politikai párt döntéshozó potenciálját használják magánva-*

¹ L. Magyar Hírlap, 2001. február 21.

² *Magyar polip – a posztkommunista maffiaállam*, Budapest, 2013, Noran Libro, és azonos címmel 2014-ben a 2. kötet, melynek bevezető

tanulmánya *A posztkommunista maffiaállam rendszerképző sajátossága* címet viseli (e kötetekre a hivatkozás a továbbiakban: *Polip 1* és *Polip 2*).

gyonok gründolására. Nem rejtett alvilági törekvések torzítják a döntések tartalmát, hanem eleve céltudatosan illegitim, partikuláris érdekekhez igazodik a szabályozás és kormányzás.”³

„A maffiaállam – mint szervezett felvilág – a patriarchális családfő jogosítványai érvényesítésének kísérlete egy ország szintjén, a demokrácia intézményrendszerének kulisszái között, az államhatalom megszállásával és annak eszköztárával. Amit a klasszikus maffia a fenyegetés, zsarolás és – szükség esetén – a véres erőszak eszközeivel ér el, azt a fogadott politikai család a maffiaállamban az illegitim állami erőszak vértelen eszközeivel biztosítja. A maffiaállam: a parazita állam privatizált formája, a fogadott család politikai, közhatalmi eszközökkel bonyolított gazdasági vállalkozása. A Keresztapa, a miniszterelnök számára az uralom, a vezetés mintáit tekintve a patriarchális család, a porta, a birtok és az ország izomorf fogalmak. (...) Ahogy a patriarchális családfő meghatározó a személyes és vagyoni döntések ügyében, egyben státusmeghatározó is, amely státus rendezi az ő »háza népe« személyes szerepeinek és kompetenciáinak teljes körét, úgy feje a Családfő az országnak, ahol az újraértelmezett nemzet az ő »háza népe«. Ő nem eltulajdonít, csak rendelkezik. Neki jussa van, igazságot szolgáltat, és ebből a jussból és igazságból részesíti saját »háza népét«, nemzetét, mindenkit státusa és érdemei szerint.”⁴

Ezt nevezi „autokratikus rendszerű maffiaállamnak”, melynek sajátossága, hogy a politikai hatalom koncentrációja és a fogadott család vagyonfelhalmozása kölcsönösen feltételezik egymást, együttesen érvényesülnek, egyszerre eszközei és céljai egymásnak. Ennek megfelelően a politikai döntéseknek nem a közérdek, hanem az azt tartósan és rendszerszerűen maga alá gyűrő magánérdek meghatározójuk, a sajátos szakpolitikák is felszámolódnak, s nem szolgálnak politikai döntések indítékául, hanem a magánérdekből fakadó politikai döntéseknek van esetleg olyan következményük, amely szakpolitikai szempontból is értelmezhető.⁵

Az 1989–90-es rendszerváltozástól 2010-ig terjedő időszak társadalmi és politikai folyamatait tekintve a szerző leírja a választások közvetlen előzményeit, majd azokat a parlamenti ciklus során – a kétharmados parlamenti többség birtokában – tett intézkedéseket „Alkotmányos puccs – az önkény intézményesítése” alcím alatt tekinti át, amelyek révén a Fidesz „mehódította a közhatalmi intézményeket.”⁶

Felsorolja és tüzetesen elemzi őket, befejezésként pedig – felidézve Bárány Péter és Bihari István tanulmányát⁷ – azt írja: „A laikus olvasónak – ha eljutott eddig a szövegben – nem okozhat különösebb gondot, hogy e kritériumokhoz⁸ példálózva hozzárendelje a maffiaállam megfelelő személyeit, esemé-

³ L. Polip 1, 14.

⁴ Polip 2, 13–14. (Kiemelések az eredetiben – B. E.)

⁵ Polip 2, 14.

⁶ Polip 1, 44 skk.

⁷ (Tagállami szervezett bűn, uo. 164 skk.

⁸ Ez utalás az EU szakértői bizottsága által kidolgozott és az Europol által már hosszabb

ideje alkalmazott 11 kritériumra – l. Kertész Imre: *A bűn európai útjain*, Belügyi Szemle, 1999/9. A feltételek közül négy konjunktívna és a további hét alternatív feltétel közül kettőnek – tehát összesen hatnak – bizonyítottnak kell lennie ahhoz, hogy a csoport „bűnöző szervezetté” legyen nyilvánítható.

nyeit. A kérdés inkább csak az, hogy jogilag miként értelmezhető, ha az »együtműködő három vagy több személy« – az Európa Tanács szakértői csoportjának feltételezhető eredeti várakozásával szemben – nem az alvilági maffia, hanem a szervezett felvilág (olykor közhatalmi funkciókat is betöltő) tagja.⁹

Nem érezvén magamat elég jártasnak sem a szociológiában, sem a politológiában, sem a – szorosan vett – közjogban (alkotmányjogban), a következőkben megfogadom Plinius tanácsát: „a varga maradjon a kaptafánál...”, és szaképzettségemnek megfelelően a jog (elsősorban a büntetőjog) szémszögéből igyekszem a tárgyat áttekinteni. Előljáróban mégis elengedhetetlen néhány általános megjegyzés.

A rendszerváltás után viszonylag gyorsan sikerült a magyar jogrendszer az Európa Tanács ízlésének megfelelően harmonizálni, s mind a büntető-, mind a büntetőeljárás jog rendelkezései hozzáidomultak a nemzetközi követelményekhez. A nagy társadalmi átalakulás magától értetődően indukált egy bűnözési hullámot, ez azonban 1993 körül tetőzött, s utána a kriminalitás helyzete is visszatért egy normálisnak tekinthető szintre, holott – a rendszerváltozás hozadéka gyanánt – korábban soha nem látott bűnelkövetési formákkal és módszerekkel kerültünk szembe.

Az egymással vetélkedő politikai erők persze állandó témává tették a bűnözési helyzetet, s részint a la-

kosság egyébként is megingott biztonságérzetének, részint ennek és a szüntelen sajtóérdeklődésnek köszönhetően kialakult és állandósult egyfajta szorongás. Jórészt ennek tulajdonítható – mint a kriminológiai kutatások visszatérően igazolták –, hogy az embereknek a bűnözéstől való félelme jóval nagyobb volt, mint a hasonló – sőt nagyobb – kriminalitású nyugat-európai országokban.¹⁰ Idetartozik viszont az is, hogy a civilizációs fejlődés eredményeként a büntetőjog a primer bosszúvágyat kétségtelenül humanizálta, de a bibliai „szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért” elv¹¹ primitív mércéjét a bűnügyi tudományok minden törekvése ellenére még ma is széles körben vallják.

Az a tudományos tétel, hogy a büntetőjog nem mindenható gyógyír, sűrűn hangzik ugyan el, de az ellenkező hiedelem mindmáig tápot ad a szigorú – nemegyszer kegyetlen – büntetések iránti igényeknek, holott ezt Beccaria 1764-ben megjelent műve óta megszámlálhatatlan korszerű társadalomtudományi (büntetőjogi, kriminológiai és büntetéstani) kutatás is cáfolta már,¹² s talán ennek is tulajdonítható, hogy a politikai erőtérben sem ritka a büntetőjogi szakkifejezések használata. A politikai riválisok előszeretettel minősítik egymás tetteit vagy törekvéseit bűncselekménynek, sőt – mint a két legutóbbi kormányváltáskor tapasztalhattuk – a már szokásszerűnek tekinthető „politikai tisztogatáson” túl – kü-

⁹ Polip 1, 84.

¹⁰ L. Korinek László: *Kriminológia*. Budapest, 2010, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, I. köt. 391 skk., vö. különösen 396.

¹¹ 2Móz 21,24.

¹² Vö. pl. Johannes Andenaes: *General Preven-*

tion Revisited: Research & Policy implications. Journal of Criminal Law & Criminology, 1975/2, 30, Franklin E. Zimring–Gordon J. Hawkins: *Deterrence – The Legal Threat in Crime Control*, Chicago–London, 1973, University of Chicago Press, 194 skk.

lön kormányzati funkciót is létesítettek a korábbi kormány reményeik szerint kriminalizálható intézkedéseinek a kiválogatására és feljelentésére – többnyire kevés sikerrel.

A jelenlegi kormányzatnak az előző parlamenti ciklusban kifejtett és mind modorában, mind módszereit tekintve korábban elképzelhetetlennek vélt tevékenysége előbb hihetetlennek tűnt, majd heves ellenérzéseket keltett, és egyes intézkedéseket szinte nyomban a büntetőtörvény rendelkezéseihez kezdték mérni. Ez is indokolja a következő vizsgáldást.

Szervezett tevékenység, szervezett bűnözés és a bűnszervezet

Az utalás a palermói egyezményre, a „*maffia*” emlegetésére és a „*maf-fiaállam*” kifejezés terminus technikuskénti használata azt a gondolatot sugallja, hogy tulajdonképpen egy sajátos bűnszervezet tevékenysége tárul elénk a *leírtakban*. A háttérben felsejlik kérdés lényege elvontan úgy fogalmazható meg, hogy bűncselekménynek minősíthető-e, ha egy kellő létszámú (háromnál több személyből álló) szervezett csoport gazdasági céljainak valóra váltása érdekében politikai támogatást szerez a szavazásra jogosult állampolgárok körében, meghatározó parlamenti erővé válik, és ebből adódó politikai lehetőségeit arra használja, hogy a jogrendszert *törvényes úton* gazdasági törekvéseinek érvényesítéséhez optimalíssá alakítsa.

Az emberi tevékenység a természetéből adódóan céltudatos. E tulajdonsága és az egyéni képességek – ugyancsak természetből adott – korlátozottsága szükségessé teszi valamely közös célkitűzés valóra váltása érdekében több ember tu-

datos együttműködését, ennek pedig elengedhetetlen feltétele az, hogy a tennivalókat *tudatosan megosszák*. Az analóg feladatok ismétlődése folytán a munka ismételten sikeresnek bizonyuló megosztási módja a gyakorlatban állandósul, intézményesül. A csak több ember együttes tevékenységével teljesíthető feladat sikeres megoldását szolgáló olyan *intézményt*, amely az egész tevékenységkomplexumot egymáshoz illeszkedő részcselekményekre bontva s ezeket funkcionálisan célirányos sorban összekapcsolva szerepekként fogja át, meghatározva az egyes szerepek sikeres betöltéséhez esetleg megkívánt adottságokat, tulajdonságokat, ismereteket és készségeket is, *szervezetnek*, a keretei között a tennivalók célirányos és normalizált rendjével összhangban folyó tevékenységet pedig *szervezetszerű* működésnek nevezzük. A szervezetek egyes típusait illetően léteznek jogszabályban is meghatározott alaki követelmények, de léteznek alak-szerűségek nélkül létesülő szervezetek is.

Szélsőségekben mozogva: alak-szerű követelmények szerint létesült szervezet – és pedig nagy és sokszorosan összetett, sok alrendszerre tagolódó szervezetrendszer – az állam is, úgyszintén minden legális gazdasági társaság, minden legális egyesület, minden politikai párt stb.

Bűncselekményeket a hatályos magyar szabályozás szerint *szervezetten* nemcsak bűnöző szervezetek, hanem *bűnszövetségek* tagjai is elkövethetnek,¹³ a „*bűnöző szervezet*” kifejezés ennek folytán nem egyszerű leírása egy jelenségnek,

¹³ L. 2012. évi C. törvény 459.§ (1) bekezdés 2. pont.

hanem normatív szakkifejezés, helyes alkalmazhatóságának feltételeit a törvény határozza meg.¹⁴

Egy szervezet, mint intézmény, önmagában értékmentes jelenség, tekintet nélkül arra, hogy a társadalom milyen – politikai, gazdasági, kulturális stb. – területén fejti ki a tevékenységét. Az minősíti jónak vagy rossznak, hogy célszerű-e vagy nem annak a feladatnak a megoldása szemszögéből, amely miatt létrehozták. Morális vagy jogi értéke a céljául tűzött feladat értékéhez igazodik.¹⁵

A jogellenesnek – akár büntetőjogilag is üldözendőnek, bűncselekménynek – minősülő emberi cselekedetek megkülönböztető jellegzettsége nem a természetükben, hanem *jogi tilalmazottságukban* rejlik. A palermói egyezmény szerinti „*bűnöző szervezetnek*” – és a hazai jogrendszerünkben élő megfelelőjének, a „*bűnszervezetnek*” – egyaránt követelményszerű fogalmi ismerve, hogy a csoport tagjai súlyos¹⁶ bűncselekmények elkövetésére szövetkezzenek, illetve ilyeneket kövessenek el. A nemzetközi tudományos életben a bűnöző szervezeteknek több típusát különböztették meg.

a) Amelyeket kifejezetten bűncselekmények elkövetésére hoztak létre, azok formálisan illegálisak, hiszen ilyen célra szervezet jogszerűen nem is alakulhat; sőt létrehozatala büntetőjogi tilomba ütközik.

b) Mások eredetileg legális – és ennek megfelelően alakszerű követelményekhez igazodó – intézmények (többnyire vállalkozások) voltak, azonban átlépték a legalitás határait olyannyira, hogy már döntően csak büntető-törvénybe ütköző tevékenységet (pl. csempészetet, orgazdaságot, pénzmosást) folytatnak a legális intézmény mint „homlokzat” mögött.

c) Előfordul végül – és ez a leggyakoribb –, hogy a formálisan legális intézmény kisebb vagy nagyobb arányban „üzemszerűen”, ugyanabba a (többnyire gazdasági) stratégiába illesztve végíti a törvényes és a törvénybe ütköző tevékenységet, pl. a beszerzései törvénysértők, de az értékesítései nem, vagy fordítva.¹⁷

A tapasztalatok szerint nem ritkaság egyébként legálisan működő szervezetek működésében sem a szokásos tennivalók ellátása során az alkalmoszerű vagy a célszerűnek tartott törvényszegés – pl. az eufemisztikusan „*adóminimalizálásnak*” becézett különféle manőverek. Ezek idővel a „rendes” stratégia részévé, a szervezetszerű működés standard elemévé válhatnak, holott bűncselekménynek minősülnek. A büntetőjog művelői egyetértenek abban, hogy az olyan bűncselekmény, amelyet egy szervezet tagjai, *mint ilyenek, a szervezet érdekében és annak ügyrendszerű működése*

¹⁴ L. 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 1. pontja.

¹⁵ Ráadásul ebben a körben megemlítendő az is, hogy a szervezeteknél nincs kizárva a „profilváltás”. A szicíliai maffia pl. évszázadokkal korábban, eredetileg a lakosság kiszolgáltató rétegeinek az idegen elnyomók elleni védelme érdekében jött létre, és csak később vált bűnöző szervezetté. L. Norman Lewis: *A tiszteltre méltó társaság*, Budapest, 1966, Kos-

suth, 21. Hasonló a helyzet a kínai triadok esetében is.

¹⁶ E szempontból a nemzetközi dokumentumok szerint általában a 4 évi vagy súlyosabb, az 1978. évi V. törvény, a korábbi, és a 2013. évi C. törvény, a hatályos, új büntető törvénykönyv szerint egyaránt az 5 évi vagy súlyosabb szabadságvesztéssel büntethető bűncselekmény „súlyos”.

¹⁷ L. Korinek László i. m. I. köt. 363.

keretében követnek el, bünszervezetben elkövetett bűncselekménynek, s a szervezet – ebben az összefüggésben – bünszervezetnek minősül akkor is, ha ez nem volt a szervezetnek eredetileg tudatosult célja.

Az állam – a közhatalom birtokosa – sokszorosan összetett, bonyolult szervezet. A megszokott viszonyrendszerben a közhatalom letéteményese a „nép”, amely – mint köztudomású – eltérő érdekű csoportokra oszlik. A csoportérdekek politikai, gazdasági, kulturális stb. vetületei versenyének és összeütkezésének színtere az állami intézményrendszer, amely elvileg a pártatlan és semleges ütközőzóna kiegyenlítő szerepét is hivatott betölteni azzal, hogy a „közjónak” megfelelően – vagyis az adott kérdésben eltérő vagy ellentétes érdekek súlyát összemérve – dönt. Ahogy a dinamikában az *eredő erő* soha nem eshet egybe az *erővektorok* valamelyikével, itt a közérdek nem eshet egybe teljesen és tökéletesen a versengő érdekcsoportok valamelyikének az érdekeivel; legfeljebb az lehetséges, hogy egy-egy kérdésben egybevágnak a köz érdeke és valamelyik érdekcsoporté. A közérdeknek és valamelyik csoport érdekei összességének az egybeesése soha nem lehet mindenre kiterjedő és teljes, mert a közérdek mindig és feltétlenül több csoportérdek integrálásának eredményeként határozható csak meg. Mindennek – különösen annak, hogy a „közjó” keresése közben az érdekek súlyarányai helyesen vétessenek számításba – a garanciája a demokrácia, az érdekcsoportok arányos, egyszersmind konszenzusra képes és kész képviselése.

Nem nehéz belátni, hogy a „közjónak” mint az állami működés

irányelvének megjelölésére rosszabbak az esélyek, ha hiányzik a kompromisszumra való képesség vagy készség, s még inkább, ha valamelyik érdekcsoportnak hegemoniát eredményező túlsúlya van. Ha pedig ez a két tényező együtt jelentkezik – azaz a hegemon érdekcsoportból hiányzik a kompromisszumkészség –, akkor a saját csoportérdekét azonosíthatja a „közjónak”, a *pártérdeket* az államérdekkel. Ebben az esetben az állam már nem pártatlan és semleges ütközőzóna, hanem a partikuláris csoportérdek (pártérdek) érvényesítésének eszköze. A hatalom letéteményesének, az eltérő érdekű csoportokból összetevődő „népnek” a helyét elfoglalja a hegemon *párt*, az állami szolgálat *pártszolgálat*á válik, s ha a „köz” *valódi* érdeke ellentétes a pártérdekkel, akkor az állam tisztviselőjének tudnia kell, hogy kitől kapta a rábízott (delegált) hatalmat, kit szolgál.¹⁸ Egy ilyen rendszerben tehát *de facto* megváltozik a „korrupció” kifejezés értelme is, mert megváltozott az *állami hatalom letéteményese*. Az „első evolúciós lépcső” korrupciója, az „oligarchák Csák Máté-s világa” – vagyis „*az egymással versengő kisebb-nagyobb illegális tranzakciók szövevénye*”¹⁹ – persze nem szűnik meg, de tartalma változhat: az egyébként büntetőtörvénybe ütköző tett folytán esetleg érvényesülhet a közérdek.

Az állam működésének imént leírt torzulása, a visszaélészerű működés intézményesülése széles körű alkotmányjogi elemzést igénylő problémakomplexumot vet fel. Eh-

¹⁸ Vö. *Polip 2*, 29.

¹⁹ Vö. *Polip 1*, 14.

hez szeretnék a következő gondolatokkal hozzájárulni.

Az „alkotmányos puccs”

Térjünk vissza arra a korábban feltejt kérdésre: minősíthető-e bűncselekménynek, ha egy kellő létszámú (háromnál több személyből álló) szervezett csoport gazdasági céljainak valóra váltása érdekében párttá alakul, politikai támogatást szerez a szavazásra jogosult állampolgárok körében, így meghatározó parlamenti erővé válik, és az ebből adódó lehetőségeit felhasználva a jogrendet *törvényes úton* gazdasági törekvései érvényesítéséhez optimálissá alakítja?

Tudjuk: *minden* politikai párt érdekérvényesítésre szervezett csoport, s mindegyik politikai támogatás szerzésére törekszik azért, hogy parlamenti erővé válva, majd az ebben rejlő politikai lehetőségeket felhasználva a kérdéses érdekeknek – melyeknek szinte mindig van gazdasági vetületük is – megfelelően alakíthassa (át) a jogrendet. Tudjuk azonban azt is, hogy aligha van olyan – különösen gazdasági – érdek, amely ne lenne *valamilyen értelemben* partikuláris, és ne csak *más* (a versenytárs) érdekének rovására lenne érvényesíthető. Így sem a törekvés, sem annak esetleges sikere önmagában nem tekinthető bűnnek. Ezen sem az nem változtat, hogy a jogrend megváltoztatása esetleg az alkotmányos rendre is kiterjed – feltéve, hogy az alkotmány megváltoztatása nem erőszakkal vagy *jogellenes módon* történik –, sem az, hogy a kívánatos

változtatások mibenléte és akár részletes programja előzetesen ki van dolgozva.

Magyar Bálint a rendszerváltozás óta eltelt időszak s ezen belül a sokat emlegetett „*eemútnyócév*” politikai folyamatait részletesen feldolgozta, különös figyelmet szentelve a 2006 és 2010 közti négy esztendőre,²⁰ de fel sem vetődik írásában az, hogy bűncselekményeket követtek volna el vagy terveztek volna. Még azokra az „*olykor erőszakba torkolló utcai megmozdulásokkal*” összefüggésben közismert tényekhez kapcsolódó racionális – bár hiteles bizonyítékokkal se nem igazolt, se nem cáfolt – feltételezésekre sem utal, amelyek egyébként közszájon forogtak.²¹ Így a 2010. évi országgyűlési választás előtti tevékenység a büntetőjog szemszögéből érdektelen. Ebből viszont egyenesen következik az, hogy a 2010. évi választási eredmény alkotmányos, a megválasztott képviselők alkotmányos jogkörükben eljárva alkottak törvényeket. Országgyűlési képviselőt a leadott szavazatáért sem megbízatása idején, sem megbízatásának megszűnése után sem bíróság, sem más hatóság nem vonhat felelősségre.²²

A bünszervezet kérdését Vörös Imre is felveti. Rámutat, hogy Orbán Viktor már 2009. szeptember 5-i híres kötcsei beszédében felvázolta a több parlamenti ciklusra kormányzati pozíciót biztosító „*centrális erőter*” létrehozatalának koncepcióját, s ez az elgondolás – mivel „*gyakorlatilag az egypártrendszert megvalósító hatalompolitikai intézményrendszer*” megvaló-

²⁰ *Polip 1*, 2.7.–2.8. alfejezetek, 32–40.

²¹ Vö. Debreczeni József: *A 2006-os ősz*. Debrecen, 2012, DE.HUKÖNYV Kft., különösen 143 skk.

²² Az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény 4. § (1) bekezdése.

sítását vizionálta – nem egyeztethető össze a demokráciával, a többpártrendszerrel és a korábbi választási rendszerrel: vagyis az *akkori* alkotmányos renddel. Így már az elképzelés előrevetítette az alkotmányos rend *rendszer szintű* megváltoztatását, amit előbb az alkotmány sorozatos módosítása, majd az Alaptörvény és az annak elfogadását követő jogszabálydömping mára kiteljesített, mint ezt korábbi tanulmányában Cassandraként jelezte.²³

Szemléletesen mutatja be, hogy a közjogi rendszer átalakult, az alkotmányosság szisztematikusan leépült. Egyetlen mondatával szállnék vitába. Azt írja: „...*az új államrendezkedésben egy politikai vállalkozás válik egyúttal gazdasági vállalkozássá is, és fordítva – foglyul ejtve az államot is úgy, hogy az állami intézményrendszer egyes lényeges vonatkozásaiban: különösen a Btk. XXVII. fejezetében szabályozott korrupciós bűncselekmények rendszer szintűvé transzponált, intézményesített, »államosított« kontextusában a bünszervezet (Btk. 321. §) fogalmi határait feszegeti.*”²⁴

Bevallom, abból, ami a Fidesz köztudomásúnak tekinthető eredettörténetéből,²⁵ az utóbbi időkben terjedő hírekből,²⁶ valamint abból, amit Magyar Bálint a tanulmányában ír,²⁷ én egy némileg eltérő históriát olvasok ki. Azt, hogy volt egy szoros baráti kör, amely érdek-

közösséggé is alakult; előbb politikai csoportosulássá vált, majd politikai vállalkozásba kezdett, pártot alakított, és teremtett ehhez egy gazdasági hátteret.²⁸ Az idők folyamán az érdekközösség személyi összetétele változott is, bővült is. Alapítói közül egyesek a gazdaságban vertek gyökeret, mások maradtak a politikában, de személyi kapcsolatrendszerük, érzelmi kötelékek s így az érdekközösség továbbra is fennmaradt: a „*politikai szárny*” és a „*gazdasági szárny*” közötti együttműködés kölcsönös támogatás formáját öltötte, és valószínűleg csiszolttá vált. Végül 2010-ben a „*politikai szárny*” – nyilvánvalóan a „*gazdasági szárny*” hathatós támogatásával – elsöprő sikert elérve *megszállta* az államot, eszköztáruk a közhatalommal is gazdagodott, s ma már a siker gyümölcseinek közös begyűjtésénél ez is felhasználható.²⁹

Nem egészen világos a számomra „*a Btk. XXVII. fejezetében szabályozott korrupciós bűncselekmények*” „*rendszer szerűvé intézményesítése*” kifejezés tárgyi jelentése sem. Nézetem szerint a Btk.-ban szabályozott korrupciós bűncselekmények – Magyar Bálint fogalomrendszerében a korrupció első és második evolúciós típusa, „*az oligarchák Csák Máté-s világa*”³⁰ – változatlanul az állami üldözés tárgya, s éppen ezért szerepel a Btk.-ban.

²³ Polip 2, 74.

²⁴ Polip 2, 75. Visszaul Magyar Bálint a Polip 1. 15. oldalán olvasható szövegére: „...*nem egy gazdasági érdekcsoport veszi át az egyébként tőle személyileg és szervezeten is különálló politika bizonyos szegmensei fölötti rendelkezést, hanem egy politikai vállalkozás maga válik egyúttal gazdasági vállalkozássá is, foglyul ejtve mind a politika, mind a gazdaság világát.*...” (Kiemelések az eredetiben.)

²⁵ L. Pünkösti Árpád: *Szeplőtelen fogantatás*, Budapest, 2005, Népszabadság Könyvek.

²⁶ Debreczeni József: *A politika fertője*. DEBORJÓ Kft., 2011, *A FIDÉSZES rablógazdaság*, DE.HU. Kft., 2013, Ferenczi Krisztina: *Narancsbőr*, Budapest, 2014, Tény Kft.

²⁷ Polip 1, 32 skk.

²⁸ Miközben – részben a politikai „hátszélnek” hála – személyesen is tollasodtak (lásd a szék-házügyet).

²⁹ A Polip 2-ben Magyar Bálint már ennek az érdekszövetségnek a legfrissebb fejleményeivel is foglalkozik, l. 17. oldal.

³⁰ Polip 1, 14–15.

A leginkább a zsurnalisztikában s ennek hatására a köznyelvben is használatos „*korruptió*” szó nem szabatos jogi terminus technicus. Felfogásom szerint korrupciós jelenségek a *delegált* (politikai, morális vagy akár köz-) hatalom gyakorlásának azok az esetei, amikor a (delegált) hatalom birtokosa *nem a hatalom letéteményesének* kifejezett vagy feltételezett szándéka, hanem saját – ettől eltérő – elképzelései szerint, önérdéken³¹ gyakorolja származtatott jogkörét.

Az kétségtelen, hogy a 2010-ben megválasztott parlament számos döntése a III. Magyar Köztársaság – vagy az annak eszmeiségét elfogadó más demokratikus felfogás – alapján súlyosan kifogásolható. Ám ez a parlament – pontosabban: maga a kormányzó pártszövetség vezetője, a miniszterelnök – gyorsan nyilvánvalóvá tette, hogy más eszmeiséget kíván követni, megváltoztatta az államrendet, sőt magát a III. Magyar Köztársaságot is eltörölte.

Igaz, a választási programban ez a törekvés nem kapott hangot, ám tudjuk: nincs olyan szabály, amely kötelezővé tenné a politikai tervek minden részletének vagy e tervek választókat érintő minden fontosabb előre látott következményének az előzetes közzétételét és pontos megvilágítását akkor, mikor még csak a választók bizalmáért folyik a politikai erők versengése. Tény az, hogy a III. Magyar Köztársaság alkotmánya megengedte,

hogy az Országgyűlés a képviselők kétharmadának szavazatával akár egyes, akár valamennyi szabályát megváltoztassa, s ott a többség élt ezzel a joggal, sőt korábbi önmagát is megtagadta, és úgy hirdette meg egy új korszak kezdetét.

Azon lehet vitatkozni, hogy ha a választópolgárok tudták volna, mire készül a győztes pártszövetség, miként szavaztak volna; adtak vagy nem adtak volna felhatalmazást e program megvalósítására; tisztességes-e a szavazatok megoszlását kéretlenül kapott alkotmányozási felhatalmazásnak – netán megbízásnak – felfogni, hirdetni vagy akár csak értelmezni. Ez a vita azonban a politikai morál területére tartozik. A jog – és különösen a büntetőjog – területére mind ebből annyi releváns, hogy semmilyen tilalmat nem sértett volna meg akkor sem, ha választási programként hirdette volna mindannak részletes leírását, amit 2010 tavasza óta alkotmányozó többségét kihasználva a törvényhozás terén tett.³²

Következésként nemcsak a 2010. évi országgyűlési választás előtti tevékenység érdektelen a büntetőjog szemszögéből, hanem – mivel a meghatározó parlamenti többséget jogszerűen érték el – a választási eredmény alkotmányos, és a megválasztott képviselők alkotmányos jogkörükben eljárva alkottak törvényeket. Mint már volt róla szó, az országgyűlési képviselőt a leadott szavazatáért sem megbízatása ide-

³¹ Ezen nemcsak a vesztegetésnél nyilvánvaló saját és közvetlen (rendszerint anyagi) érdekeltséget kell érteni, hanem pl. az olyan visszaéléseket is, amelyeket a *nepotizmus* (a rokonok pályafutásának előmozdítása) vagy a *panama* (barátok, kliensek vagy rájuk tekintettel mások kivételező előnyös kezelése) fogalmkörében szokás emlegetni.

³² Más kérdés, hogy tanulságos így – utólag – elgondolkozni azon, vajon egyáltalán milyen alkotmányjogi eszközökkel lehetne az alkotmányos rend kellő törvényhozási többség által támogatott „*rendszerszintű*” megváltoztatásának elejét venni, de a tanulságok csak a jövőben lehetnek hasznosíthatók.

jén, sem megbízatásának megszűnése után sem bíróság, sem más hatóság nem vonhatja felelősségre.³³ A törvényalkotásban pusztán szavazással való részvétel büntetőjogi szempontból tehát általában ugyancsak érdektelen.

Az állam a „Nemzeti Együttműködés Rendszerében”

Az alkotmányos rend alapvető változása nyomán az állam intézményrendszerében a döntéseknél az iránytű szerepében az idealizált „közjó” helyét a „pártérdek”, illetőleg „a mieink” szolgálata vette át. Ennek egyenes következménye, hogy akik kívül esnek a „fogadott családon”, úgy látják: gyakori a visszaélészerűnek ható joggyakorlás, tág a tér a széles értelemben vett korrupciós jelenségeknek, és mindez kedvezhet a visszaélészerű közhatalmi intézkedéseknek, amelyek akár hivatali bűncselekményeket is takarnak. Végül, de nem utolsósorban: nem ritkák a diszfunkcionális, sőt kontraproduktív hatásokkal járó rendelkezések sem, és sok az igazságtalanság – vagyis rosszul működik az állam.

Mind Magyar Bálint, mind Vörös Imre számos olyan jogszabályt hoz szóba, amely a legutóbbi parlamenti ciklus idején keletkezett, és amelyről vagy illetékes fórumok (Alkotmánybíróság, Emberi Jogok Európai Bírósága, Európa Tanács, Velencei Bizottság) már kimondták, hogy nemzetközileg vállalt kötelezettségeket sért, vagy egyébként súlyos kifogások támaszthatók velük szemben. A korábbi ál-

lamrendben megszokott nézőpontból a legutóbbi ciklusban működött parlament tevékenységével szemben valóban sok kifogást lehet emelni.

Emlékezetes, hogy töméntelen törvényt fogadtak el önálló képviselői indítványra – köztük az alkotmányt, illetőleg az Alaptörvényt sebtében módosító törvényeket is.

Tudni való, hogy a törvényalkotás kezdeményezése főszabályként – a jogalkotásról szóló korábbi és a jelenleg hatályos törvény³⁴ szerint egyaránt – a kormány feladata, és a törvényalkotás menetét a jogszabály ehhez igazodva szabályozza.

A képviselők önálló indítványozási joga a *közjog sajátos (kiszegítő) intézménye*, amely eredetileg azt célozta, hogy az ellenzéki képviselők – akikkel szemben nem biztos, hogy a kormányzat hivatali szervezete előzékeny és segítőkész – ne legyenek teljesen eszköztelenek. A törvényalkotás rendes menete sokkal több időt igényel az előírt egyeztetési kötelezettségek miatt, sokkal munkaigényesebb az előírt hatástanulmányok miatt, és így sokkal több bírálati lehetőséget teremt az ellenvéleményen lévőek számára. A hosszabb folyamat a tervezett rendelkezés ellenzőinek lehetőséget nyújt arra is, hogy a lakosság érintett csoportjait a tervezet ellen mozgósítsa. Aligha légből kapott feltételezés, hogy a kormánypárti képviselők által sorozatosan előterjesztett „önálló képviselői indítványok” egyrészt nem az előterjesztő képviselők egyéni ötletei nyomán keletkeztek, nem is az ő műveik voltak, hanem szervezett

³³ Az országgyűlési képviselők jogállásáról szóló 1990. évi LV. törvény 4. § (1) bekezdése. Kivétel, ha a törvény a nemzetközi büntetőjog

általánosan elfogadott tilalmába ütköző kötelezettséget írna elő.

³⁴ A 2010. évi CXXX. törvény.

munka nyomán külső szakemberek közreműködésével készültek, és a képviselők csak az előterjesztés részfeladatát látták el.

Mindezt figyelembe véve nem tartom sem ésszerűen megindokolhatóknak, sem bizonyíthatatlannak azt az állítást, hogy az e „mozgalomban” részt vevő kormánypárti szereplők az önálló képviselői indítványozás jogát rendeltetésével ellentétesen, azaz *visszaélésszerűen* gyakorolták. Ráadásul az indítványok esetleges előkészítése nem a képviselői tisztségből, hanem a párttagságból adódó – tehát önmagában a parlamenti mentelmi jog alá nem is tartozó – tevékenység volt. Ennek a ténykedésnek továbbá nem valamennyi érdemi részvevője feltétlenül parlamenti képviselő, de azt nyilvánvalóan valamennyien felismerték, hogy a kormánytöbbségre milyen előnyökkel, az ellenzékre pedig milyen hátrányokkal jár ennek az eljárásmodnak az alkalmazása. Az előnyök és hátrányok (alkotmányjogi, azaz közjogi) *jogtalanosságának* megcáfolása – szerintem – nem ígérkezne könnyű jogász feladatnak.

Mindez természetesen büntetőjogi felelősséggel nem járna.³⁵ A tömeges és szervezett *in fraudem legis* eljárás ugyan – hitem szerint – az érintett törvények közjogi érvényességét kérdésessé teheti, de hol az a fórum, amelyik ebben döntést hozhatna, és hol az az eljárás, amelyben ezt kezdeményezni lehetne? És hogyan lehetne a kimon-

dásából adódó következményeket érvényesíteni?

Egyes rendelkezések az Emberi jogok európai egyezményének előírásai ellenére korlátozták az egyesülési jogot stb., de mivel a korlátozás nem involvált erőszakot vagy fenyegetést, nem ütközik hazai büntetőjogi tilalomba; egyébként is: értelmezési kérdésről lévén szó, elegendő hivatkozás az, hogy vélemény ütközik véleménnyel. Igazán súlyos véteknek az úgynevezett „tényleges életfogytig” tartó szabadságvesztés jogalkotói kezelését tartom.

Tudni való, hogy az úgynevezett „három csapás” törvény nem új lelemény. Már a múlt évszázad első harmadában erős kriminálpolitikai irányzat támogatta a „közveszélyű büntettek” ártalmatlanná tételét a szükséges (de előre meg nem határozható) ideig,³⁶ s ennek keretében vezették be Németországban is a megfelelő jogintézményt. A nyugati megszállási zónákban, illetőleg a későbbi Német Szövetségi Köztársaságban ez hatályos maradt. Így történt, hogy az Európa Tanácshoz való csatlakozásunk előkészítésének keretében már 1989 előtt értesülhettünk arról, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága konkrét ügyben úgy döntött: az elvileg az elítélt haláláig – tehát határozatlan időre szóló – bebörtönzés sérti az Emberi jogok európai egyezségokmányát, ha nem ír elő időszakos felülvizsgálatot és engedélyezhető feltételes szabadságra

³⁵ A közjogi szabályból eredő jogosultsággal való visszaélés jogtalan előny szerzésére vagy hátrány okozására irányuló cézzal a hivatalos személynek minősülő országgyűlési képviselő részéről beleütközik ugyan a 2012. évi C. törvény 305. §-ba, akárcsak a korábbi hivatali visszaélést szabályozó büntetőrendelkezések

be, de maga az indítvány parlamenti előterjesztése feltétlenül a képviselői mentelmi jog alá esik.

³⁶ Ennek keretében vezette be az 1928. évi X. törvény a szigorított dologházi őrizetet – I. Korinek i. m. I. köt. 437 skk.

bocsátást. A hazai törvényhozás tehát ennek a tudatában – vagy erről felületességéből nem tudva – hozott a populista indulatoknak engedő büntető jogszabályokat, amelyeket azután (minden hozzáértő nagy meglepetésére és szakmai indok nélkül) az Alaptörvénybe is beleírtak.

Mindezek tükrében az úgynevezett „tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés” kérdésében hozott strasbourgi ítélettel szembeni eddigi nyilvánosságra került hivatalos reagálások nemcsak ésszerűtlenek, hanem – feltéve, hogy azok, akiktől származnak, rendelkeznek a tisztsgűkbén kötelezsűgszerűnek feltételezett ismeretekkel – tudatosan félrevezetők. Az államot fenyegető súlyos anyagi kártérítésszűfizetési kötelezsűtsűgre tekintettel, amelyet majd (ha bekövetkezik) az adófizetőknek kell viselniűk, a képviselői kötelezsűség megszegésűvel egyenértűkűek.

36

Azt hiszem, hogy a nemzetközi szerződéses kötelezsűtsűgek számos egyéb megszegésűből „csak” erkölcsű károk származtak, és a törvényhozás érintett részvevűinek aligha jelent majd gondot, hogy ezt a lelkiismeretűkkel elszámoljűk.

Magyar Bálint bevezetű tanulmánya is számos olyan esetet hoz szóba, amelyekben politikai „hátsűzűl” – és helyenként közigazgatási hatósűgok (ellenőrűzű szervek, adóhatósűg stb.) visszaélésűzű közreműködésűvel – támogatott magánérdekeltsűg javára jelentűs

egyedi vagyoni tranzakciűk zajlottak le.³⁷ Sajtűhűrekben is nem egy hasonló történet lát napvilűgot.

Az effűle értesűléseket természetesen – a tények részletes és hiteles ismerete nélkül – jogi szemsűzűgből nem lehet minűsűteni. Kűztudomásű azonban, hogy egy gazdasűgi vállalkozás rendes működésűt az *indokolt és jogszerű* közhatósűgi ellenőrűzés is bizonyos mértűkig hátrűltatja, és az *indokoltsűg* megítélésű jűrészt a hatósűg vezetűjének mérlegelésű jogkűrűbe tartozik. Az olyan dűntés, amely nem valódi, tárgysűrű szakmai okokon, hanem *politikai befolyás*on alapul, a mérlegelésű jog visszaélésűrű gyakorlásának az eredménye.³⁸ Amikor tehát egy politikai befolyásal rendelkező konkurens tesz egy vállalkozónak kevéssű kedvezű vételi ajánlatot, kézenfekvű feltételezsű, hogy elutasítás esetén e befolyásal élve megkeserűti az életét, s így az ajánlat könnyen tűnhet „visszautasíthatatlannak”, hiszen a zsarolás kűrűben hosszú ideje tűretlen bűntűtűtélkezsűsi gyakorlat, hogy még a *jogsűrű* hátrűny kilátásba helyezűse is *fenyegetés*.³⁹ Az ilyen esetek azonban csak egyedi vizsgűlat, a tények részletekbe menű és hiteles megállapításű alapján ítelhetűk meg igazán.

Bűntűtűjogi szempontbűl lényeges tudni, hogy jogrendsűrűnkben jogi személyisűggel rendelkező szervezet nem lehet bűncselekmény alanya, mert a beszámításű képessűg és a bűnűssűg egyaránt

³⁷ Ld. *Polip 1*, 7. 2 és a 7.3 alfejezeteket, 61 skk.

³⁸ Ilyennek tűnik pl. a napokban az RTL Klub televízűs társasűg ellen miniszteri szinten elrendelt adűgyű vizsgűlat, l. *Hűborűs viszonyok. Nűpszabadsűg*, 2014. jűnius 26., 1. o.

³⁹ Vű. *A bűntűtűtűrűvűnkűnyv magyararűzata*. Budapest, 1986, Kűzgazdasűgi és Jogi Kűnyv-

kiadű, I. kűt. 376 (a szerzű dr. Moldoványi Gyűrgy), és II. kűt. 908 (a szerzű dr. Bagi Dűnes). Ez régi jogi álláspon, már dr. Angyal Pál *A magyar bűntűtűjog kűzikűnyve – 11. szűm, A rablás és zsarolás* című kűtete (Budapest, 1934, Athenaeum) 86–87. oldalán is ez olvashatű.

pszichikus működést feltételez, a szervezetnek pedig nincsen pszichikuma.⁴⁰ A szervezet érdekében és tevékenységi körében eljáró természetes személyeknek az olyan tetteit, amelyek büntető törvénybe ütköznek, éppen ezért nem a szervezetnek, hanem a természetes személynek kell beszámítani, bár a jogi – sőt akár büntetőjogi – következmények a szervezetet is érinthetik. A szervezet tagjainak e minőségükben – vagyis a szervezet tevékenysége keretében, illetőleg politikai céljainak szolgálatában – elkövetett esetleges bűncselekményei persze a tagoknak beszámíthatók és az ehhez szükséges egyéb feltételektől függően akár büntető törvényben elkövetettnek is minősíthetők, minthogy fogalmilag minden párt „szervezet”.

A végrehajtó hatalom szervezetek rendszere; ezen belül az egyes személyeknek megvan a munkamegosztás rendjében meghatározott szerepük. Ha a szervezet pl. a vezetőjének döntése folytán a jogkörét visszaélés szerűen gyakorolja, s ennek keretében mindenki a beosztásának megfelelően együttműködik, közösen és szervezeten valósítják ugyan meg a visszaélést, de mégsem biztos, hogy mindenki tudatában volt a közös tevékenység jogellenes céljának, tehát hogy egyénileg is büntetőjogi felelősséggel tartozik; ez az egyéni bűnösségtől is függ. Akik azonban a *szervezetben belül* tudatosan működtek együtt a visszaélés szerű joggyakorlásban, azok bűnszövetséget alkotnak,⁴¹ s ha legalább hárman vannak és a bűncselekmény büntető

vezetben történő elkövetése súlyosabb minősítő körülmény (mint pl. a hivatali vesztegetés elfogadásának bizonyos esetei vagy a kényszervallatás stb.), büntető szervezet tagjaivá minősülhetnek. A végrehajtó hatalom szervei (illetőleg az azokban foglalkoztatott emberek) feladataik ellátása során szabályozott munkakapcsolatban működnek más szervezetek olyan tagjaival, akik viszont szervezetszerű munkakapcsolatban vannak saját szervezetük más alkalmazottaival. Büntető szervezet létrejöhet különböző szervezetek tagjainak vagy szervezet tagjának és szervezeten kívüli társainak az együttműködése révén is. *Mutatis mutandis* ugyanez érvényes más formális szervezetekre is.

Amde ez akkor is a társadalom szolgálatára létrehozott állam, ha rosszul működik. A rossz működés nem értelmezhető úgy, hogy az állam mintegy „profil váltott”, és bűnöző szervezetté vált; még akkor sem, ha tevékenységi körén belül gyakorivá – bizonyos esetekben szinte „üzemszerűvé” – válnak az olyan jelenségek, amelyek talán büntetőjogi tilalmakat is sértenek, de rendszerint senki nem lép fel ellenük, s ezért a büntetőjogi megítélés kétséges marad.

A modern állam- és jogfilozófia egyik alaptételének tekinthető az, hogy a törvényhozás mint intézmény nem követhet el bűnt, az állam által alkotott, „pozitív, írott szabályban rögzített és a hatalom által gyakorolt jog akkor is elsőbbséget élvezhet, ha tartalmilag igazságtalan és célszerűtlen, kivéve, ha

⁴⁰ A jogi személlyel szemben alkalmazható büntetőjogi intézkedésekről szóló 2001. évi CIV. törvény is igazodik ehhez az elvhez.

⁴¹ Ez nem mindig *súlyosabb minősítő*, de mindig súlyosbító körülmény.

a tételes törvénynek az igazságossággal való ellentéte elviselhetetlené válik”.⁴²

A visszaélészerű joggyakorlást manifesztáló jogszabályok megalkotása – egyéb ténybeli feltételek bizonyítottsága esetén is – csak abban az esetben lehetne bűncselekménynek minősíthető, ha egy későbbi kormányzó hatalom a „*Nemzeti Hitvallás*” mintájára megtagadná a jogfolytonosságot (s ezzel saját eredetének törvényességét). Ezt nem mindenki tartja célszerűnek.⁴³

Azok a törvények, amelyekben kifejezésre jutott a törvényhozónak a csoportérdeket preferáló jogalkalmazást szolgáló óhaja, nem automatikusan vezettek igazságtalanságokhoz, hiszen nem zárták ki az igazságos, helyes döntést; elvileg volt játéktere a jogalkalmazónak. Az e törvények végrehajtása körében kiadott normatív aktusok és egyedi döntések vezethettek jogsérelmekhez, s a végrehajtó hatalom tisztségviselői – a törvényhozóktól eltérően – nem is élveznek mentelmi jogot.

E normák és döntések keletkezésének konkrét körülményei lennének vizsgálандóak, hiszen – mint korábban utaltam rá – a „*közérdeknek*” leplezett pártérdek nem azo-

nos ugyan a közérdekkel, de nem is feltétlenül és mindig ellenkezik vele. Minden pártérdeket szolgáló közhatalmi döntést körülölel tehát a kétely, a visszaélés gyanúja, de ténylegesen nem mindegyik valósít meg visszaélést, csak az, amelynek közérdeken túlnyúló pártérdeket szolgál, és jogtalan előnyt biztosít, vagy jogtalan hátrányt okoz valakinek. Világossá válik mindez a hálózatos koncessziók újraelosztásának⁴⁴ példáján.

A trafikkoncessziókat mindig az állam bizonyos kedvezményezettjei szokták kapni; a két világháború között pl. a hadiözvegyek, hadirokkantok vagy pl. egy olimpiai bajnok.⁴⁵ Gondolom, a trafikkoncessziók újraelosztásának pusztá ténye önmagában is világosan sugallta, hogy nem arról lesz szó: mostantól a koncesszió ne legyen egyfajta (bár esetleg szerény) privilégium, hanem arról: ne a *régiek*, hanem a *mieink* egyfajta (sőt ne is feltétlenül szerény) privilégiuma legyen.

A koncessziós pályázati kiírást az illetékes miniszter hirdette meg, ő tette közzé az elbírálási szempontokat is, és végül ő adta ki a koncessziókat is. A pályázatok értékelését – a pályázók ajánlatainak az elbírálási szempontokhoz való mérését és a döntésre vonatkozó ja-

⁴² Ez a polgári parlamentarizmus alaptételéből – „*The Parliament can do no wrong*” – kiinduló híres „*Radbruch-formula*”, amelyet a nemzetiszocialista német állam, majd az NDK egyes törvényeinek megítélésénél 1946 óta alkalmaznak a (nyugat)német bíróságok. L. Wiener A. Imre Büntetőpolitika – büntetőtörvény című tanulmányát a *Büntetendőség – büntethetőség* c. tanulmánykötetben, Budapest, 1997, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, szerk. Wiener A. Imre, 20.

⁴³ A jogállam helyreállításának kérdéséről az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet kezdemé-

nyezésére különböző műhelyekben vita indult, s ennek keretében ilyen javaslat is szóba került. A vélemények megoszlanak, a Szalay László Kör állásfoglalásának 9. pontja pl. kifejti, hogy arra kérdésre: lehet-e a jogállamot nem jogállami eszközökkel visszaállítani, a válasz: „lehet, de nem szabad.” L. még ugyanerről Majtényi László *Az alkotmányosság látszata és valósága között* című írását az *Élet és Irodalom* 2015. június 12-i számában.

⁴⁴ Vö. *Polip I*, 64 skk.

⁴⁵ Harangi Imre, a berlini olimpia ökölvívóbajnoka évtizedekig működtetett egy legendás híri trafikot Budapesten.

vaslattétel jogát – a Nemzeti Dohánykereskedelmi Zrt.-re⁴⁶ bízta. Azt, hogy a sugallat érthető volt, s az elbírálók általában értettek belőle, az eredmények egésze jól mutatja. Am azt, hogy vannak oligarchikus hajlamú emberek, akik csak akkor nyugodtak, ha valaminek az elintézését maguk tartják kézben, a szekszárdi botrány világítja meg: a városi önkormányzati közgyűlés Fidesz-frakciója megtárgyalta és véleményezte a pályázatokat – holtott erre semmi nem jogosította fel. Más szavakkal: az önkormányzati képviselő-testület egy frakciója e minőségében (tehát mint hivatalos személyek) illetéktelenül megszerztek személyes adatokat, és hivatali állásukból fakadó befolyásukat olyan közigazgatási ügyekben vetették latba, amely nem tartozott rájuk.⁴⁷ Szerintem ez is a korrupció fogalmkörébe tartozik, mert a hivatali helyzettel való visszaélés akkor is visszaélés, ha a delegált hatalom birtokosa a pápánál akar pápább lenni, s azért ártja bele magát olyasmibe, amire nem szól a felhatalmazása.⁴⁸

Az ellenkezőjére – arra, hogy a „közjó” rovására eső döntésre kívánnak valakit befolyásolni – gyakori a példa. A földbérleti ügyekben viszont előfordulhatott volna az is, hogy az „állami irányvonal-

ként” jelentkező pártérdekkel szemben törvénybe ütköző módon jelentkezik a „közjó.” Ha pl. egy kajászói gazdálkodó kínált volna jogtalan előnyként pénzt a döntéshozónak azért, hogy a már hosszú évek óta általa művelt tíz hektár bérleti jogát ne az ismert felcsúti milliárdosnak, hanem továbbra is neki juttassa, bűncselekményt követett volna el. A döntéshozó is bűncselekményt követ el, ha kötélnék áll; sőt még akkor is nagy kockázatot vállal, ha nem pénzért jut más döntésre.⁴⁹

Tényleges visszaélésről – mint az imént említettem – elvileg csak akkor beszélhetünk, ha egy döntés következtében valaki – másokhoz viszonyítva – *jogtalan* előnyhöz jutott, vagy *jogtalan* hátrányt szenvedett. Am mikor *jogtalan* az egyébként alakilag jogszerű⁵⁰ közhatalmi döntésből eredő előny vagy a hátrány?

Mindenekelőtt akkor, ha a döntésnél irányadó anyagi jogi szabályt nem helyesen alkalmazza a döntéshozó, s olyan lehetőséget biztosít az ügyfél javára, amely nem illetné meg, vagy elüti olyan előnytől, amely a jog szerint megilletné, illetőleg ha a jog szerint meg nem érdemelt hátránnyal sújtja. A politikai szimpátiából fakadó előny vagy hátrány akkor jogtalan, ha az

⁴⁶ A tröszt vezérigazgatója politikai elkötelezettségének intenzitása és iránya közismert.

⁴⁷ Ez a magatartás hivatali visszaélés büntetésének megállapítására mindenképpen alkalmas, de egyéb összefüggések miatt a pályázati anyagot feldolgozó tröszt illetékese mint adatkezelő részéről ugyancsak felmerül a bűnelkövetés gyanúja [2012. évi C. törvény 219. § (1) bekezdés a) pont], s a pályázati anyag elkérésével erre a hivatalos személy bujtotta fel.

⁴⁸ Az eset nyomán volt olyan hír, hogy büntető-eljárás indult, de annak eredményéről nem tudok.

⁴⁹ A hírek szerint az értékelési előírások a tár-

gyi elemeket viszonylag csekély mennyiségű ponttal honorálták, a kevésbé egzakt (tehát szubjektív megítélésű) elemekre viszont mérlegelés eredményeként jóval több pont volt adható; könnyedén lehetne tehát egy olyan következtetésre jutni, hogy ezt vagy azt az elemet (elemeket) tévesen vagy torzítva értékelték, s ez vezetett hamis eredményre.

⁵⁰ Ha nem jogosulttól származik, vagy az eljárási szabályok megsértésével stb. hozták, s így alakilag kifogásolható, akkor *jogellenes*, tehát a jogosultság hibás gyakorlásáról, nem pedig a jogosultsággal való visszaélésről van szó.

előny elnyerésének vagy hátrány alkalmazásának a jog által megszabott előfeltételei terén mutatkozó abszolút – vagy más pályázóhoz (ügyfélhez) viszonyított relatív – deficitet ellensúlyozza. Ezt azonban csak esetenként lehet megítélni. Így általánosságban természetesen gyakori pl. a hivatali visszaélés gyanúját keltő eset,⁵¹ de – a tapasztalatok szerint – ezeknek csak csekély töredéke lenne bíróság előtt érvényesítendő.

Az idegen vagyon kezelésével megbízott személyekre gyakran vetül annak árnyéka, hogy politikai megfontolásokból teljesítenek a kezelésükre bízott vagyon terhére gazdaságilag nehezen értelmezhető kifizetéseket, ami hűtlen kezelést jelent. A tapasztalatok szerint azonban e körben nem hagyható figyelmen kívül az, hogy ami elvész a réven, nem ritkán megtérül a vámon – és a „*vagyon* hátrány” jogi definíciója az effajta kompenzációt lehetővé teszi. Nem véletlen, hogy a büntetőjog – döntő mértékben – egyedi történésekkel és nem „*class action*”-okkal operál. Hozzáteszem, hogy az itt emlegetett bűncselekmények maximális büntetési tétele általában 3 évi és csak ritkán súlyosabb, mint 5 évi szabadságvesztés, és ehhez igazodik a büntethetőségük elévülési ideje. Ide tartozik az is, hogy tapasztalataim szerint a közpolitika és a társadalompolitika

logikája nem mindig követi a gazdaságkodás logikáját, következésként a hozzájuk igazodó jogszabályok esetenként eltérő magatartást kívánnak. Tanulságos volt e téren az Agrobank körül az E-hitelek kihelezése kapcsán kirobbant botrány. Az E-hitel társadalompolitikai ihletésű volt, és bankok útján forgalmazták, ám ha bankári logikát követett a forgalmazója, akkor – mint a kérdéses esetben is – más jogszabályokat és a büntető törvényt sértette meg.⁵²

A politika – s ezen belül a jogpolitika – tartalmát befolyásoló érvek megvitatása s e vita eredményeként a „*közjót*” szolgáló jogszabályok megállapítása a törvényhozásra tartozik. A végrehajtó hatalom működését a jogszabályok s nem a természetüknél fogva egyoldalú pártérdekek hivatottak irányítani.

Még néhány megjegyzés

A büntetőjog a társadalom védelmének végső eszköze. Így kell tehát gondolni rá akkor is, amikor az alkotmányos jogállamiság helyreállításáról esik szó. A jogállamisággal – mint az utóbbi években ez többször is kényszerű beszédtema volt – minden téren, különösen pedig a büntetőjog területén, összeegyeztethetetlen a visszamenő hatályú törvényhozás. Ami megtörtént, tanulságos abból a szempontból,

⁵¹ Szóba jöhetnek itt az olyan esetek is, mint pl. a Klubrádió frekvenciaügyében a jogerős ítélet végrehajtása körüli, jogi rabulisztikára alapozott huzavona. Hasonlóan a Nemzeti Adó- és Vámhivatal perindításra kényszeríti azokat, akik az Alkotmánybíróság döntésére hivatkozva visszaigénylik a végkielégítésükből alkotmányellenesen levont 98 százalékos személyi jövedelemadót – amiről Lencsés Károly tudósított *Nem akar fizetni a NAV*, Népszabadság 2014. június 16-i számában olvasható írásában. Visszaélésű az is, hogy a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium a dohánykoncesszió-

val összefüggő pályázati iratanyag kiadására vonatkozó jogerős ítélet teljesítését kétes hiteles indokokra alapozva hosszan halogatta, l. Ábrahám Ambrus *Dohánykoncessziók – hatalmas terjedelmű pályázatok születtek? Milliókba kerül a nyilvánosság* című írását, Népszabadság, 2014. június 26., 4.

⁵² Lásd Kiss Anna: *Damoklész kardja II.* („Bankárperek Magyarországon” sorozat), Ügyvédvilág, III. évf. 5. sz., 11; dr. Bóc Endre: *Az AGROBANK-per – más megvilágításban*, Ügyvédvilág, III. évf. 7–8. sz., 16.

hogy az alkotmányos rend nemcsak az erőszakos megdöntés útján forgatható viszályára, de tudni kell, hogy helyreállítása után is csak a hatályos törvények szerint szabad a történeteket megítélni. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a jogállami büntetőjognak kiforrott fogalomrendszere és ehhez igazodó terminológiája van; félrevezető lehet ezért a „bevett” szak kifejezések olyan alkalmazása, amely a szokottól eltérő jelentést tulajdonít nekik. Jogállamban valakinek a büntetőjogi felelősségét csak pontosan megállapított tények alapján és csak a törvényes és pártatlan bíróság mondhatja ki. Láthattuk már, hogy milyen nagy veszélyekkel jár, ha a politikai küzdelem eszközeként alkalmazzák. Szerintem már az is komoly aggodalomra ad okot, hogy az utóbbi időben több jelét lehetett annak tapasztalni: vannak, akik szívesen

juttatnának mondvascinált okokkal konkurens politikusokat börtönbe.

Én – mint a bevezetésben is említettem – nem vagyok alkotmányjogász. Azon, hogy a „*Rule of Law*” rendszerét hogyan lehet helyreállítani és tökéletesíteni, a közjog szakértőinek kell a fejüket törni. A jelek szerint sietni nem kell; ez a feladat – ha egyáltalán – legjobb esetben is csak évek múlva válik időszerűvé. Van tehát idő a felkészülésre.

Ha megtörténik, a büntetőjognak lehet ugyan szerepe, de – szerintem – ez a szerep szűkre szabott határok közé kell hogy szoruljon, és nem lesz látványos. Évekkel korábban történt egyedi esetek feltárása, bizonyítása és megítélése úgy, hogy az ne pusztá bosszúként, hanem valóban igazságszolgáltatásként hasson, nem könnyű és nem is nem hálás jogász feladat.

Szerzőink könyvei

